

1. Dünya Kadınlarının eşit haklar ve eşit olanaklar elde etme mücadelesinin kısa tarihçesi EK-1 olarak, Türkiye'de Kadınlar ve Eşitliğe Giden Adımlar Ek-2 olarak aşağıda verilmiştir.

EK 1: 1. DÜNYA KADINLARININ EŞİT HAKLAR VE EŞİT OLANAKLAR ELDE ETME MÜCADELESİNİN KISA TARİHÇESİ

Kadınların statüsünü yükseltmek üzere sürdürülen mücadeleler, Birleşmiş Milletler Ekonomik ve Sosyal Konsey çatısı altında 1946 yılında oluşturulan Kadının Statüsü Komisyonu'nun öncülüğünde farklı bir önem ve resmiyet kazanmıştır. Kadının Statüsü Komisyonu, Birleşmiş Milletler tarafından 1948 yılında ülkelerin onayına sunulan İnsan Hakları Evrensel Beyannamesinin cinsiyet ayrımı gözetmeksizin kaleme alınmasına da önemli katkıda bulunmuştur.

BİRLEŞMİŞ MİLLETLER BİRİNCİ DÜNYA KADIN KONFERANSI

Birleşmiş Milletler tarafından 1975 yılında, Mexico City'de Birinci Dünya Kadın Konferansı düzenlenmiş, bunu takiben Birleşmiş Milletler Genel Kurulu tarafından 1975-1985 yılları arasındaki dönem Kadın On Yılı olarak ilan edilmiştir. "Eşitlik, Kalkınma ve Barış" hedeflerine ulaşmayı amaçlayan Kadın On Yılı'nın ana teması "İstihdam, Sağlık ve Eğitim" olarak belirlenmiştir. Meksika Konferansı ve Kadın On Yılı bağlamında yapılan uluslararası ve ulusal çalışmalar sonucunda 127. ülkede eşitlik mekanizmaları kurulmuş Birleşmiş Milletler bünyesinde de Kadının İlerlemesi için Araştırma ve Eğitim Enstitüsü (INSTRAW) BM Kadın İçin Kalkınma Fonu (UNIFEM) oluşturulmuştur. Kadın konusunda da yaklaşım değişikliği yine bu çalışmalar sonucunda gerçekleşmiş, ka-

din artık destek ve yardımın nesnesi değil, kalkınmanın temel ve eşit öznesi olarak algılanmaya başlamıştır.

1.2.BİRLEŞMİŞ MİLLETLER İKİNCİ DÜNYA KADIN KONFERANSI

On yıllık dönemin ilk yarısındaki gelişmeleri gözden geçirmek için 1980 yılında Kopenhag'da ikinci Dünya Kadın Konferansı düzenlenmiştir. Burada kadınların durumunun iyileştirilmesi için alınacak önlemleri belirleyen "Hareket Planı" kabul edilmiştir.

İkinci Dünya Kadın Konferansının ardından 1979 yılında Birleşmiş Milletler Kadınlara Karşı Her Türü Ayrımcılığın Ortadan Kaldırılması Sözleşmesi (CEDAW) Genel Kurul tarafından kabul edilmiş ve 1980 yılında üye ülkelerin imzasına açılmıştır. CEDAW Sözleşmesi, BM sisteminde Çocuk Hakları Sözleşmesinden sonra en geniş katılımlı sözleşme olma özelliğini taşımaktadır ve aralarında Türkiye'nin de bulunduğu yaklaşık 165 ülke tarafından imzalanmıştır.

11 Haziran 1985 tarih ve 3232 sayılı "Kadınlara Karşı Her Türü Ayrımcılığın Ortadan Kaldırılması Sözleşmesine (CEDAW) Katılımın Uygun Bulduğuna Dair Kanun" 1 Temmuz 1985 tarih ve 85/9722 sayılı Bakanlar Kurulu kararı ile onaylanmış, 14 Ekim 1985 tarih 18898 sayılı Resmi Gazete'de yayımlanarak 19 Ocak 1986 tarihinde yürürlüğe girmiştir ve Türkiye, CEDAW Sözleşmesine taraf devletlerden birisi olmuştur.¹

1.3.BİRLEŞMİŞ MİLLETLER ÜÇÜNCÜ DÜNYA KADIN KONFERANSI

15-26 Temmuz 1985 tarihlerinde Nairobi'de Kadın İçin Eşitlik, Kalkınma ve Barış konularında Birleşmiş Milletler Kadın On Yılı'nın Başarılarının Gözden Geçirilmesi ve Değerlendirilmesi konu-

sunda Üçüncü Dünya Konferansı gerçekleştirilmiş ve 157 ülkenin resmen temsil edildiği, pek çok hükümetler arası organizasyon ve kuruluşun katıldığı Konferansta "Kadının İlerlemesi İçin Nairobi İleriye Yönelik Stratejileri" kabul edilmiştir. Üçüncü Dünya Kadın Konferansı kararları bağlamında alınacak önlemler üç kategoride toplanmıştır; kurucu ve yasal adımlar, sosyal katılımı eşitlik, siyasi katılım ve kara almada eşitlik.

1993 yılında ise Birleşmiş Milletler İnsan Hakları Konferansında benimsenen, kadın haklarının evrensel insan haklarının ayrılmaz, bölünemez, devredilemez bir parçası olduğunun resmi kabulü Nairobi sonrasındaki dönemin en önemli gelişmelerinden biri olmuştur.

1.4. BİRLEŞMİŞ MİLLETLER DÖRDÜNCÜ DÜNYA KADIN KONFERANSI

4-15 Eylül 1995 tarihlerinde Birleşmiş Milletler Ekonomik ve Sosyal Konsey'in kararıyla Pekin'de bir 'taahhütler konferansı' olarak planlanan Dördüncü Dünya Kadın Konferansı gerçekleştirilmiştir. 189 ülke temsilcilerinin katılımıyla gerçekleştirilen Konferansın sonucunda Pekin Deklarasyonu ve Eylem Platformu isimli iki belge kabul edilmiştir. Türkiye, her iki belgeyi de hiçbir çekince koymadan kabul etmiştir. Pekin Deklarasyonu, hükümetleri kadının güçlenmesi ve ilerlemesi, kadın-erkek eşitliğinin geliştirilmesi ve toplumsal cinsiyet perspektifinin ana politika ve programlara yerleştirilmesi konularında yükümlü kılmakta ve Eylem Platformunun hayata geçirilmesini öngörmektedir. Eylem Platformu ise, kadının güçlendirilmesinin gündemi olarak tanımlanmaktadır. Eylem Platformu kadının özel ve kamusal alana tam ve eşit katılımı önündeki engellerin kadınların ekonomik, sosyal, kültürel ve siyasi karar alma pozisyonlarında ve mekanizmalarında yer almaları yoluyla ortadan kaldırılabilceğini ifade etmektedir.

Eylem Platformunun uygulanması ve izlenmesinde temel görev hükümetlere verilmiştir ve Platform uyarınca bu görev Birleşmiş Milletler kuruluşları, bölgesel ve uluslararası kuruluşlar, gönüllü kuruluşlar ile sivil toplumun tüm katılımcılarının işbirliği ile yerine getirilecektir.

Dördüncü Dünya Kadın Konferansında, Türkiye'nin 2000 yılına kadar çözüm bulmayı taahhüt ettiği dört temel sorun alanı;

- CEDAW Sözleşmesine konulan temel çekincelerin kaldırılması²
- Zorunlu eğitimin 8 yıla çıkarılması³
- 2000 yılına kadar kadın okumaz yazmazlığının ortadan kaldırılması⁴
- Anne ve çocuk ölüm oranının %50 oranında azaltılması⁵

EK 2: TÜRKİYE'DE KADIN HAKLARI VE EŞİTLİĞE GİDEN ADIMLAR

EĞİTİM

1842	Tıbbiye bünyesinde ebelik eğitimi başladı
1845	Bir ferman ile kız ve erkekler için ilköğretimin (iptidai) zorunlu hale getirildiği ilan edildi.
1876	Kız öğretmen okulu (darül muailimat) açıldı.
1859	Kız ortaokulu (rüşdiye) açıldı.
1864	Kız teknik eğitim okulu açıldı.
1869	Kız sanayi mektebi açıldı.
1876	ilk Anayasa (Kanun-i Esasi) ile kız ve erkekler için ilköğretim zorunlu hale getirildi.
1880	Kızlar ilk ortaöğretim hazırlık okulları (idadi) açıldı.
1913	Kız lisesi (sultani) açıldı.

- 1915 Kadınlar için ilk üniversite (İnas Darülfünun) açıldı.
- 1924 Eğitim ve öğretim birliğini sağlayan kanun (Tevhid-i Tedrisat) çıkarıldı.
- 1932 Kadınlar için akşam kız sanat okulları açıldı.
- 1938 Kadınlar için ev sanatları ve biçki-dikiş kursları açıldı.
- 1945 Meslek okullarını bitiren genç kızlar için olgunlaşma enstitüleri açıldı.
- 1990 İstanbul Üniversitesi bünyesinde, kadın çalışmaları alanında yüksek lisans programı başladı.
- 1996 Kadın Çalışmaları alanında ilk yüksek lisans diploması verildi.
- 1997 Zorunlu eğitim 5 yıldan 8 yıla çıkarıldı.

SAĞLIK

- 1926 Kasti çocuk düşürme ve düşürtme eylemleri suç olarak düzenlendi.
- 1952 Sağlık Bakanlığı bünyesinde ana çocuk sağlığı hizmetleri verilmeye başlandı.
- 1965 Nüfus planlaması hakkında kanun çıkarıldı. Çıkarılan bu kanun ile doğum kontrol yöntemleri kısmen serbest bırakıldı ve ancak tıbbi zaruret halinde kürtaj hakkı tanındı.
- 1985 Nüfus planlaması konusunda değişiklikler yapıldı. 10. haftaya kadar olan gebeliklerde kürtaj hakkı tanındı.

İSTİHDAM

- 1897 Kadınlar ücretli işçi olarak çalışmaya başladı.
- 1913 Kadınlar Devlet memuru olarak çalışmaya başladı.

- 1914 Kadınlar tüccarlık ve esnaflığa başladı.
- 1915 Kadın işçiler için sosyal haklar açısından ilk düzenleme yapıldı.
- 1930 Kadın ve çocukların korunmasına ilişkin ilk düzenlemeler Umumi Hıfzısıhha Kanunu ile yapıldı.
- 1930 Doğum izni düzenlendi.
- 1945 Analık Sigortası (doğum yardımı) düzenlendi.
- 1949 Yaşlılık sigortası kadın ve erkekler için eşit esaslara göre düzenlendi.
- 1971 Eşit işe eşit ücret ilkesi yasalaştı.
- 1971 Kadınların yeraltında, ağır ve tehlikeli işlerde çalıştırılması yasaklandı.
- 1990 Kadının çalışmasını kocanın iznine bağlayan Yasa maddesi Anayasa Mahkemesi tarafından iptal edildi.
- 1993 Girişimciliğe özendirme amacıyla kadına özel düşük faizli kredi uygulaması başlatıldı.

HUKUK

- 1567 Kadınlar taşınmaz mallar üzerinde miras hakkına sahip oldular.
- 1839 Bir ferman (Cülhanç Hatt-ı Hümayunu) ile kanun önünde eşitlik ilkesi kabul edildi.
- 1858 Kadınların taşınmaz mallar üzerindeki miras hakları erkeklerle eşitlendi.
- 1876 İlk Anayasa (Kanun-i Esasi) kabul edilerek temel haklar düzenlendi.
- 1911 Zina suçunun cezası erkek ve kadın için eşitlendi.
- 1917 Osmanlı Medeni Kanununun (Mecelle) uygulanması için çıkarılan Aile Hukuku (Huku-u Aile) Karamamesi ile;

- Evlilik sözleşmesinin resmi memur önünde yapılması,
- Evlenme yaşının erkeklerde 18, kadınlarda 17 olması,
- Zorla evlendirmelerin geçersiz sayılması düzenlendi.

- 1923 Cumhuriyet ilan edildi.
- 1926 Türk Medeni Kanununun kabulü ile tek eşlilik zorunlu hale getirildi; kadınlar boşanma hakkı, velayet hakkı ve malları üzerinde tasarruf yetkisine sahip oldular.
- 1935 12. Uluslararası Kadınlar Kongresi İstanbul'da yapıldı.
- 1938 Reşit olmayanlar için evlenme yaşı ailenin izni alınmak kaydıyla erkeklerde 17, kadınlarda 15 olarak düzenlendi.
- 1985 Türkiye, Kadına Karşı Her Türlü Ayrımcılığın Önlenmesi Sözleşmesi'nin (CEDAW) imzaladı.
- 1990 Tecavüz Mağdurunun hayat kadıfı olması halinde cezanın indirilmesini öngören kanun hükmü yürürlükten kaldırıldı.
- 1995 Türkiye Pekin Deklarasyonu'na imza attı.
- 1996 Erkeğin zinası suç olmaktan çıkarıldı.
- 1997 Kadınlar kocalarının soyadı ile birlikte kendi soyadlarını da kullanma hakkını elde ettiler.
- 1998 Kadının zinası suç olmaktan çıkarıldı.
- 1998 Ailenin Korunmasına Dair Kanun ile aile içi şiddete uğrayan kişilerin korunması için gerekli tedbirlerin alınması düzenlendi.
- 1998 Gelir vergisinde aile reisinin beyanname vermesi esasının kaldırılması ile kadınlar kocalarından ayrı olarak beyanname verme hakkına kavuştular.

SİYASET

- 1923 Kadınların siyasi haklarını savunmak üzere "Kadınlar Halk Fırkası" adıyla siyasi parti kuruldu.

- 1924 Aynı amaca yönelik olarak Türk Kadınlar Birliđi Derneđi kuruldu.
- 1930 Kadımlar belediye seşimlerinde seşme ve seşilme hakkını elde ettiler.
- 1933 Kadınlar muhtar ve ihtiyar heyeti seşimlerinde seşme ve seşilme hakkını elde ettiler.
- 1934 Kadınlar milletvekili seşimlerinde seşme ve seşilme hakkını elde ettiler.
- 1935 Kadınların seşme ve seşilme hakkını ilk kez kullandığı seşimler yapıldı. Cumhuriyet döneminde parlamentoda ulaşılan en yüksek kadın üye oranına ulaşıldı (yüzde 4.6).
- 1946 Çok partili hayata geçildi.
- 1971 İlk kadın bakan Parlamento dışından atandı.
- 1986 Parlamento üyesi bir kadın bakan hükümette yer aldı.
- 1994 İlk kadın başbakan göreve geldi.
- 1995 Kadınların Parlamentoda temsil oranlarında ilk seşimden (1935) sonra görölen düzenli düşüşün aksine küçük de olsa artış kaydedildi.

Cumhuriyet dönemi hükümetlerinde toplam 8 kadın hükümette yer aldı.

KADINA YÖNELİK ŞİDDET

Kadsna yönelik şiddet kavramı, Türkiye'deki kadın hareketinin 1980'lerde yükselmesiyle birlikte yoğun olarak ülkenin gündemine oturmuştur.

- 1990 Mor Çatı Kadın Sığınağı Vakfı kuruldu. Vakıf, 1995 yılında İstanbul'da Kadın Danışma Merkezi ve Kadın Sığınağı açtı.

- 1991 Kadın dayanışma vakfı kuruldu. Vakıf, 1993 yılında Türkiye'nin ilk bağımsız kadın sığınma evini açtı.
- 1994 Kadının statüsü ve sorunları genel müdürlüğü bünyesinde kadınların şiddetten korunması için danışmanlık ve rehberlik hizmeti vermek üzere Bilgi Başvuru Bankası (3B) kuruldu.
- 1998 Aile içi şiddeti önlemek amacıyla; aile içinde şiddete maruz kalan kadın veya çocukların şahsen başvuruları veya Cumhuriyet Başsavcısının bildirmesi üzerine Sulh Hukuk hakimi tarafından, mağdur tarafı korumak amacıyla verilecek tedbirleri içeren koruma kararını ve karara uyulmaması halinde verilecek cezayı düzenleyen "Ailenin Korunmasına Dair Kanun" çıkarıldı.

Bugün ülke genelinde toplam 11 kadın konukevi/sığınma evi/kadın evi ve 6 kadın rehberlik ve danışma merkezi bulunmaktadır. Ayrıca Sosyal Hizmetler ve Çocuk Esirgeme Kurumu'na ait 19 Toplum Merkezi'nde aile içi şiddete maruz kalan kadınlara da hizmet verilmektedir.

KADININ İLERLEMESİNİ DESTEKLEYEN MEKANİZMALAR

- 1987 Devlet Planlama Teşkilatı'nda Kadına yönelik Politikalar Danışma Kurulu kuruldu.
- 1989 Çalışma Bakanlığı bünyesinde "Kadın Birimi" kuruldu.
- 1989 İstanbul Üniversitesinde Kadın Sorunları Araştırma ve Uygulama Merkezlerinin ilki kuruldu. Bugün bu merkezlerin sayısı yurt çapında 13'e ulaştı.
- 1990 Kalkınma Plan ve Programlarında kadın konusu müstakil bir sektör haline getirildi.
- 1990 Büyükşehir Belediyelerinde "Kadın Büroları" kurulmaya başlandı.

- 1990 (Nisan) 422 Sayılı Kanun Hükmünde Kararname ile Kadının Statüsü ve Sorunları Başkanlığı kuruldu.
- 1990 (Ekim) 3670 Sayılı Kanunla Başkanlık Kadının Statüsü ve Sorunları Genel Müdürlüğü olarak yeniden teşkilatlandırıldı.
- 1992 BM Desteği KSSGM teknik işbirliği ile "Toplumsal Cinsiyet ve Kalkınma" projesi başladı.
- 1993 Tüm işçi ve memur sendikalarında "Kadın Büroları" kuruldu.
- 1993 Devlet istatistik enstitüsünde toplumsal yapı ve kadın istatistikleri şubesi kuruldu.
- 1994 Türkiye Kahire'de yapılan Birleşmiş Milletler Nüfus ve Kalkınma Konferansına katıldı.
- 1995 Dünya sosyal kalkınma zirvesine katılarak insan refahına önceliğin verilmesinin altını çizen Deklerasyon ve Eylem programı imzalandı.
- 1995 IV. Dünya Kadın Konferansına katılarak taahhütler çetkincesiz olarak imzalandı ve bu çerçevede çalışmalar başlatıldı.
- 1997 Tarım ve Köyişleri Bakanlığı bünyesinde "Kırsal Kalkınmada Kadın Daire Başkanlığı" kuruldu.
- 1997 Kadınlara yönelik hizmetlerin etkinliğinin arttırmak için 12ilin valiliği bünyesinde "Kadın Statüsü Birimleri" kuruldu.
- 1997 BM Kalkınma Programı desteği ile yürütölen KSSGM "Toplumsal Cinsiyet ve Kalkınma" projesi uzatıldı.
- 1998 TBMM'nde Kadınlara Karşı Her Türlü Ayrımcılığın Önlenme Sözleşmesinin ana hedefleri çerçevesinde Türkiye'de kadının durumunu inceleyen Araştırma komisyonu kuruldu.

DİPNOTLAR

- 1 Türkiye CEDAW Sözleşmesini onaylarken, Sözleşmenin 15.maddesinin 2. ve 4. fıkralarına, 16. maddenin 1. fıkrasının (c), (d), (f), (g) bentlerine Türk Medeni Kanunu'nun evlilik ve aile ,içi ilişkileri hakkındaki hükümleri ile çeliştiği gerekçesiyle çekince koymuştur. Ayrıca, Türkiye, Uluslararası Adalet Divanı'nın zorunlu yargısını kabul etme konusundaki 29. maddenin 1. fıkrasına da çekince koymuştur. Bunun yanı sıra, Türkiye Sözleşmenin 9. maddesinin 1. fıkrası ile ilgili olarak, "Türk Vatandaşlık Kanunu'nun vatansızlığın önlenmesi amacını güden S. maddesinin 1. fıkrası ile 15. ve 17. maddeleri hükümlerinin çeliştiği şeklinde bir yorumu kabul etmez" şeklinde beyanda bulunmuştur.
- 2 Evli kadına evlenmeden önceki soyadını kullanabilme imkanı sağlayan yasal değişiklik, kadının iş ve meslek seçiminde kocasından izin almak zorunda olmasına dair Medeni Kanun maddesi ile Türk Ceza Kanununda kadın ve erkek açısından farklı düzenlenen zinaya ilişkin maddelerin Anayasa Mahkemesi tarafından iptali, medeni hakların kullanımında kadın ve erkek eşitliğinin tam olarak sağlandığı Türk Medeni Kanun Tasarısının T.B.M.M.'ne sevk edilmiş olması, eşitlik yolundaki siyasi iradenin varlığını göstermiş olup buna dayanarak CEDAW Sözleşmesine konulan temel çekincelerimiz (15 ve 16. maddelere ilişkin) 20 Eylül 1999 tarihi itibarıyla kaldırılmıştır.
- 3 1997 yılında yapılan yasa değişikliğiyle zorunlu ilköğretimin süresi S yıldan 8 yıla çıkarılmıştır.
- 4 Kadın okumaz yazmazlığının ortadan kaldırılması amacıyla, Milli Eğitim Bakanlığı öncülüğünde yürütülen ve gönüllü kuruluşların da desteklediği okuma yazma kurslarında 300.000 civarında kadın okur yazar haline getirilmişse de bu konuda istenilen düzeye henüz ulaşamamıştır.
- 5 Bu konuda Sağlık Bakanlığı öncülüğünde yurt çağında yürütülen başarılı çalışmalarla ana ve çocuk ölümlerinde önemli azalmalar kaydedilmesine rağmen halen istenilen hedefe ulaşamamıştır.